



Pareltjes

over de geschiedenis van Rossum
nummer 45, mei 2025



De Gier in 'Niemandland'

Aan het eind van de Tweede Wereldoorlog was het zuiden van ons land bevrijd. De geallieerde troepen zaten al in Dreumel, maar De Bommelerwaard was nog steeds bezet gebied. Rossum ook. Heerewaarden was 'Niemandland'. Evenals de landengte tussen Heerewaarden en Sint Andries. Af en toe kwamen er Duitse, dan weer Engelse patrouilles in het dorp. Het Fort Sint Andries was een geducht

bolwerk van de Duitsers. Er waren daar ongeveer 80 SS-ers gelegerd. De Heerewaardenaar Cornelis Pieter Vissers hield vanaf september 1944 een dagboek bij, waaruit zijn dorpsgenoot Anton Jan Baggerman een minutieus verslag samenstelde. Hij beschreef wat er tijdens het laatste oorlogsjaar in Heerewaarden en omstreken gebeurde, vrijwel dag voor dag. We nemen daar passages van over.

22 October.

Engelse infanterie patrouille van ongeveer 50 man in het dorp en aan de Waaldijk. Enige Rijnaken welke op de Waal voor anker lagen, werden door hen met machinegeweren beschoten. Ook enige roeibootten aan den Variksen oever en de toren worden onder vuur genomen. Engelse patrouille naar den Hoogewaard geweest, alwaar door hen in de haven een schip tot zinken is gebracht, om zodoende de Duitsers te belotten de overige aldaar liggende schepen eventueel nog voor zich te redden. Met deze patrouille ging als gids mee: Jan de Gier een geëvacueerd vasser uit Rossum.

De Rossummer Jan de Gier - geëvacueerd naar Heerewaarden - was niet bang. Hij fungeerde bijvoorbeeld als gids voor een Engelse patrouille die polshoogte kwam nemen in het Niemandland van Heerewaarden. Op dezelfde middag gaat Jan de Gier in z'n eentje stiekem terug naar Het Fort en vindt daar een machinegeweer en enkele revolvers. Hij bracht die, staat in het verslag van Baggerman, naar Dreumel. Daar bevonden zich de Engelse

troepen. Op 26 oktober is er weer een Engelse patrouille. Ook nu begeleidt De Gier die weer naar Het Fort. Maar dan gaat het mis. Er is een Duitse hinderlaag en er breekt een gevecht uit. Er sneuvelen meerdere Engelsen soldaten. Zij die het overleven worden gevangen genomen, evenals Jan de Gier. Er zijn Rossumers die hebben gezien dat de Engelse gevangenen en Jan de Gier door de Duitsers over de Maasdijk zijn afgevoerd.

26 October.

Een patrouille Eng. infanterie bestaande uit 15 man met v.g. Jan de Gier naar het Fort. Een en ander werd echter een groot fiasco. Bij het Fort aangekomen werden ze plotseling beschoten door Duitsers welke in een hinderlaag schijnen te hebben gelegen. Twee Engelsen waaronder den commandant zagen kans te vluchten terwijl één Engelsman werd gewond, welke echter ook nog wist te ontsnappen. Volgens één der vluchtelingen was een kameraad in het gevecht gedood. De rest der patrouille waaronder de Gier werd gevangen genomen. 's Middags gingen nog 12 Eng. pantserwagens naar den Hoogewaard, doch van hun kameraden was geen spoor meer te ontdekken. Het dorp vraagt zich af, of Jan de Gier al dan niet een verrader is.

Op 3 december 1944 is het guur winterweer. Er heeft volgens het verslag een opzienbare gebeurtenis plaats. Het gaat over een zogenoemde 'dubbele Waalcrossing', een poging van enkele personen uit

bezet gebied om de Waal over te steken. Die poging slaagde ternauwernood. Ook daar was Jan de Gier bij betrokken, zoals we in het verslag lezen.

3 December.

Een opzienbare gebeurtenis. 's Avonds kwam een groepje van ongeveer 10 personen het dorp binnen welke per roeiboot over een onstuimige rivier van Hurwenen waren komen vluchten. Onder hen bevonden zich: den Hr. Boelaart, Kees van Manen, en een neef van Dr. de Jong, allen uit Rossum en "Jan de Gier"! deze laatste vertelde het volgende: Op 26 Oct. is hij tezamen met de Engelse patrouille aan 't Fort St. Andries krijgsgevangen gemaakt.

Tot degenen die bij deze 'Waalcrossing' betrokken waren, was ook Kees van Maanen, destijds de gemeentesecretaris van Hurwenen, later van Rossum. Hij besloot onder te duiken nadat hij een bevel van de Duitse overheid had genegeerd om

burgers uit zijn gemeente aan te wijzen voor werk aan de Duitse verdedigingslinies in Zaltbommel. Om arrestatie te voorkomen, was hij gevlucht en dook hij onder bij kennissen. Hoe liep een en ander af voor De Gier nadat hij gevangen was genomen?

Zij werden naar Rossum gebracht, waar de Engelsen verklaarden, dat zij hem gedwongen hadden met hen mee te gaan. Daarna werden zij naar Amersfoort getransporteerd, waar de Gier voor het "Kriegsgericht" werd vrijgesproken. Van Amersfoort is hij naar Varik gelopen. (In het nog bezette gebied rijden geen treinen meer).
Hier hoorde hij dat de twee uit Heerewaarden meegenomen jongemannen bij een boer werkzaam waren. Van Varik zag hij geen kans naar Heerewaarden te komen, dus ging via Heeselt naar Hurwenen, alwaar hij meerdere mensen ontmoette, welke de grond daar te heet onder de voeten begon te worden. Gezamenlijk besloten zij toen tot de grote tocht en brachten het er gemakkelijk goed af. Terstond zijn ook deze vluchtelingen allen naar Dreumel vertrokken. Het was thans wel duidelijk dat Jan de Gier geen verraad had gepleegd.

Het liep met die overtocht dus uiteindelijk goed af, lezen we in het verslag van Baggerman. En ook met die van 7 januari 1945, toen het bij strenge vorst één vluchteling lukte om met een roeiboot de Waal

over te steken. Maar op 13 januari ging het verschrikkelijk mis toen in uitermate slecht winterweer (te) veel mensen vanuit Hurwenen de rivier wilde oversteken naar bevrijd gebied.

13 Jan.

Een groep van 8 personen zijn per roeiboot vanuit Hurwenen komen vluchten.

Onder hen bevinden zich: twee zoons van Dr. de Jong, Louis Latestein met zijn dochter allen uit Rossum, twee marechausee's, een schipper van een oliebootje van de Schans en een Haags kantoorbediende.

Zij waren reeds den vorigen avond om 8 uur uit Hurwenen vertrokken en arriveerden om 10 uur op H'waardens grondgebied. Ter camouflage hadden zij zich met het oog op de sneeuw, in witte lakens gehuld.

Aangezien zij er niet zeker van waren of hier al dan niet Mofen rond zouden loopen, brachten ze de nacht door en een schuurtje nabij den Krommen Akker. Tegen den morgen waagden ze het aan te kloppen bij C. Baggerman wonende aan den Molendijk. Hier bleven zij verder den gehelen morgen. Zij vertelden onder meer:

"dat de Mofen in Rossum verschrikkelijk hadden huisgehouden, dat de Bommelerwaard waarschijnlijk naar Friesland moest worden geëvacueerd, dat in het nog bezette gebied de mannen door de Duitsers werden opgehaald en naar Duitsland gevoerd, en dat in Hurwenen een V 1 op een huis was gevallen (Het Zwarte Paardje) en 9 doden had veroorzaakt. Tegen den middag zijn zij onder geleide van A. Vervoort naar Dreumel vertrokken.

P.S. Ook vertelden zij nog dat bij een vorige ontvluchttingspoging een roeiboot was omgeslagen waarbij 6 personen verdronken.

In het verslag over Heerewaarden komen veel voor Rossummers herkenbare gebeurtenissen voor. Enkele daarvan zijn beschreven in het boekje 'Rossum en Hurwenen in de Tweede Wereldoorlog; Getuigenissen van inwoners', dat in 2020 werd uitgegeven. Zoals het verhaal van Mien van Rooij over de razzia die op 22 september 1944 in Rossum plaats vond. Ze woonde op de Maasdijk: 'Plotseling komt er een wagen met Duitsers vanuit de Kerkstraat de hoek om. De soldaten springen uit de wagen. Hun bedoelingen zijn in eerste instantie niet duidelijk, maar dat wordt snel anders: het is een razzia waarbij burgers, vooral mannen, worden opgepakt. De Rossummers op de dijk vluchten weg, elk een kant heen. Sommigen gaan een huis in,

anderen sprinten de akker op met hoge tabaksplanten, die zich buitendijks naast het huis van Van Stempvoort bevindt.' Miens broer Cor is een van degenen die zich tussen de tabaksplanten probeert te verschuilen. Maar de soldaten dreigen op hen te schieten als ze niet tevoorschijn komen. Ze komen daarom tevoorschijn. Dan worden ze gevangen genomen en naar Zaltbommel gebracht.'

Of, zoals het heftige verhaal over het rampzalige ongeluk op de Waal in de avond van 7 januari 1945, toen schipper Drikus van Drunen in totaal twaalf mensen de Waal over zou zetten, waarbij de laatste van twee boten waarmee de crossings zouden plaats vinden omsloeg en alle inzittenden verdronken in

het ijsskoude Waalwater. Ook de schipper en de twee verzetsstrijders (koeriers) die berichten uit bezet naar bevrijd gebied zouden brengen. Of het verhaal van de vlucht van gemeentesecretaris Kees van Maanen over de Waal naar Heerewaarden, waar je in het Niemandslaan op ieder onverwacht moment een Duitse patrouille tegen kon komen. Of het verhaal van de V1 die op een boerderij aan de

Dorpsstraat in Hurwenen viel en daar veel slachtoffers maakte. De verhalen uit Rossum en uit Heerewaarden sluiten veelal naadloos bij elkaar aan. Het is jammer dat er geen exemplaren meer over zijn van het boekje dat in 2020 werd uitgegeven. Het gaf zo'n goed beeld van de situatie in de laatste maanden van de Tweede Wereldoorlog in Rossum.

Nasleep van de afbraak van Huize Vredelust



Huize Vredelust in Rossum voor de Tweede Wereldoorlog. Het pand is in de oorlog in korte tijd tot de grond toe afgebroken.

We zien hier het statige pand dat voor de oorlog Rossum sierde: Huize Vredelust, gelegen aan de Slotselaan. Dit pand bestaat niet meer. Het is in de Tweede Wereldoorlog op stel en sprong afgebroken. Hoe dat kwam, is verteld in Pareltje nummer 37 van september van vorig jaar. We laten Van Goelst Meijer daar nu zelf over aan het woord: 'In een groot Duits dagblad had een bericht gestaan dat er spoedig een 'Jugendheim' in het leegstaande landhuis zou worden gevestigd.' Een tehuis waar jonge moeders zogenoemd 'arische kinderen' zouden kunnen baren. De eigenaresse, mevrouw Van Boreel, geboren baronesse Van Randwijck, belde de burgemeester op en deelde hem mee dat ze haar stamhuis in geen geval voor dit doel beschikbaar wilde stellen. Ze zei: 'Als ik het niet kan verhinderen, breek ik het af.' Van Goelst Meijer wees haar erop dat ze daarvoor een sloopvergunning nodig had. 'Dan vraag ik die hierbij aan', was haar resolute antwoord. De burgemeester verleende die op de kortste termijn, waarop de sloop

onmiddellijk ter hand werd genomen. Korte tijd later was het statige pand tot de eerste verdieping gesloopt en was daardoor onbruikbaar geworden. Maar de Beauftragte in Gelderland - de functionaris die voor de bezetter toezicht hield op het bestuur van de provincie - had lucht gekregen van de sloop en ontbood de burgemeester onmiddellijk. Hij beschuldigde de hem van sabotage omdat hij de sloopvergunning had afgegeven. Van Goelst Meijer schrijft over het twistgesprek dat ontstond het volgende: 'Ik zag dat mijn arrestatie dreigde. Maar ik zei dat ik niets anders dan mijn plicht had gedaan. Ik had gehandeld volgens de gemeentelijke bouwverordening. En die is nog altijd geldig.' Toen draaide hij zich om en verliet de kamer, tussen twee op wacht staande soldaten door. Die grepen niet in. 'A narrow escape', dacht de burgemeester achteraf met enige opluchting. Het had ook heel anders kunnen aflopen, maar door zijn kordate optreden had Van Goelst Meijer wellicht z'n leven gered.

Een verzoek aan de Provinciale Waterstaat

In de winter van 1944-1945 vormde in de Bommerwaard de Maas de frontlijn tussen bezet en bevrijd gebied. Rossum lag in het bezette gebied. De Duitsers hielden er rekening mee dat ze de Bommerwaard zouden moeten opgeven. Als dit zou gebeuren, dan wilden ze dit gebied onder water kunnen zetten. Daartoe hadden ze al voor-

bereidingen getroffen: tussen de Waalstoep en de Doorningstraat - ter hoogte van het dijkvak tussen Olpeda en Villa Veentjes - groeven ze in de uiterwaard een enorm gat tegen de Waaldijk aan. Bijna tot op het niveau van het water in de rivier. Mocht het uur slaan dat zij zich terug moesten

trekken, dan zou de Waaldijk gemakkelijk kunnen worden door gestoken.

Een van hun evacuatieadres terug gekeerd gezin werd in de nadagen van de oorlog door de Duitsers de toegang tot hun huis in de Slotselaan ontzegd. Ze konden gelukkig onderdak vinden in de Doorningstraat. Een van hun kinderen speelde in de straat. Zijn ouders hadden hem op het hart gedrukt om niet op de dijk te komen. Dat was door de Duitsers streng verboden. Maar het nieuwsgierige jongetje was toch benieuwd wat er zich aan de andere kant van de dijk afspeelde. Hij lag tegen het talud van de dijk en kon zo net over de dijk kijken. Hij zag hoe twee Duitse soldaten op hun fiets vanuit Hurwenen over de dijk reden. Hij wist niet dat de twee behoorden tot het Springkommando dat de opdracht uit moest voeren om kerktorens op blazen. Hij was toevallig een van de weinige ooggetuigen van de actie van dit Kommando, misschien wel de enige. Hij zag dat ze de dijk op bliezen en dat er voor de dijk, in de uiterwaarden, een groot gat ontstond. En dat de twee vervolgens weer op de fiets stapten om hun volgende destructieve klusje uit te voeren.

In de verte lag Sluis Sint Andries. Daar achter bevond zich het Fort, dat de Duitsers op die dag - 23 april 1945 - al verlaten hadden. Even later bliezen de Duitsers Het Fort op. Het jongetje herinnert zich het helse lawaai nog dat dit veroorzaakte. Hij wist in eerste instantie niet waar de explosies vandaan kwamen, maar na enige seconden zag hij de stofwolken boven het Fort opstijgen. Een half uur later hoorde het jongetje opnieuw een groot lawaai: de Duitsers hadden de katholieke kerk van Rossum opgeblazen! Hij wist niet dat hun plan was ook de hervormde kerk op te blazen. Dat mislukte omdat op de vliering van deze kerk zich mensen verstopt hadden. Zij hadden de springlading die de Duitsers hadden aangelegd onklaar gemaakt, waardoor deze

kerk gespaard bleef. Het waren de laatste 'cadeautjes', die de Duitsers de Rossumse bevolking wilden geven. Wat het gat in de dijk betreft, hadden ze gedacht dat het rivierwater vanzelf de polder in zou stromen, maar toevallig was het waterpeil daar te laag voor. Het water stroomde het dorp dus niet in.

Er zou die dag volgens de plannen nog meer worden opgeblazen. De Duitsers gingen verder naar Kerkdriel, naar Velddriel, Hedel en Ammerzoden. Ook daar voerden zij hun opdracht uit. Het waren voortekenen van de verwachte beëindiging van de oorlog. Spoedig daarna capituleerden de Duitsers en kon in Rossum het leven-na-een-oorlog beginnen. Burgemeester Van Goelst Meijer nam zijn bestuurlijke taken weer op, na daarvoor expliciet gevraagd te zijn door de waarnemend commissaris van de Koningin in Gelderland. De situatie van de Waaldijk baarde hem veel zorgen. Hij wist dat hij niet kon rekenen op dijkenbouwers. Daarom zocht hij die in het dorp zelf. Hij vond enkele boeren die een paard en kar tot hun beschikking hadden en liet hen grond uit de uiterwaard bij het sluiskanaal naar het gat in de dijk brengen. Daarvoor werd een tijdelijk smalspoor aangelegd, waarop kiepwagentjes reden met klei van de uiterwaard bij het sluiskanaal naar het gat in de Waaldijk. De kiepwagentjes werden getrokken door een paard. De grond werd in het gat gekiept en flink aangestampt. Dat gebeurde door twee zware belsen die heen en weer over de grond liepen te stampen. Zo werd de dijk tijdelijk gedicht, maar dat de dijk spoedig goed hersteld moest worden - met de winter in aantocht - , was zo klaar als een klontje. Van Goelst Meijer schreef daarvoor een brief naar de Provinciale Waterstaat in Arnhem. Hoe deze dienst op de brief reageerde, is tot op heden niet duidelijk. Misschien dat nader onderzoek in archieven dit kan ophelderen.

